

Kasım Bolat

*Tarihçi / İletişim: bolat55@gmail.com

Giriş

I. Ahmed, İstanbul Beylerbeyi tarafında avda atını dört nala koşturduğu sırada sarayda başka bir heyecan vardı. Tarihe Kösem Sultan olarak geçmiş olan Sultan Ahmed'in en sevgili kadını Mahpeyker, doğum sancıları ile inliyordu. Sonunda, 27 Temmuz 1612'de "*bir es'ad sa'ate*" harem odaları bebek ağlaması ile yankılanmaya başladı. Bu bebek, nur topu gibi bir erkek çocuğu idi. Ataları gibi olsun, dünyada ve ahirette ve muradı varsa bulsun diye ismine "Murad" koydular. Hiç şüphesiz annesi Kösem Sultan, ilk erkek çocuğu Murad'ı doğurup kucığına aldığı anda, kendisi gibi tarihin akışını değiştireceğini ve Devlet-i Aliyye'ye damga vuracağını tahmin etmiyordu. Sultan Ahmed ise, soyunun devam edeceği ve hanedan erkeksiz kalmayacağı için Allah'a sonsuz kere şükrediyordu.

Şehzade Murad, babasının sağlığındaki ilk beş yılı, amcası I. Mustafa'nın ilk ve ikinci birer yıllık saltanatı [ilk saltanatı; 22 Kasım 1617-26 Şubat 1618, İkincisi; 20 Mayıs 1622-10 Eylül 1623] ile sonrasında abisi II. Osman'ın dört yıllık saltanatında huzurlu günler geçirdi. Sarayda, sonraki yıllarda doğan kardeşleri ile birlikte annesi Kösem Sultan'ın koruması altında idi. Kösem, her bir şehzade ve kızlarının eğitimi ile yakından ilgileniyor, şehzadelerini birer sultan adayı olarak yetiştiriyordu. Ancak bu mesut günler Sultan Osman Vak'ası olarak kaynaklara geçen ve II. Osman'ın tahttan indirilip sonrasında katli ile biten süreçte yerini endişe ve ölüm korkusuna bıraktı. Zira II. Osman Vak'ası'nda şehzadeler Üsküdar'a nakledilmek için dışarı çıkartıldıklarında, Kapı ağalarından birisi şehzadelere öldürmek kastı ile saldırmış, bu durumu fark eden Hattat Hasan Ağa, son anda yetişerek Şehzade Murad ve kardeşlerini ölümden kurtarmıştı. Şehzade Murad, II. Osman'ın tahttan indirilip I. Mustafa'nın ikinci defa cülus ettirildiği süreçte tam olarak ne olup bittiğini anlayamamış olsa da, bu sırada yaşadığı endişe ve ölüm korkusunun, çocuk ruhunda silinmez derin izler bıraktığını söylemek mümkündür.

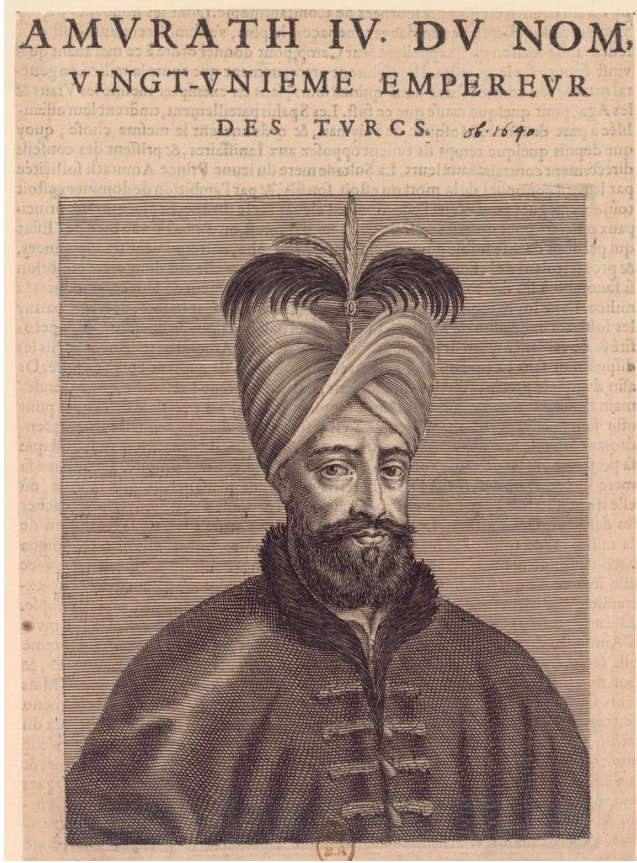

IV. Murad'ın Çocukluğunu Tasvir Eden Bir Resim

II. Osman Vak'ası'nda aslında I. Mustafa da tam olarak olup bitenleri anlayamadı. Dönemin kaynağı Tugi'nin naklettiğine göre asiler I. Mustafa'yı tahta geçirmek için odasının üzerinde bulunan kubbeyi baltalarla delmiş ve ipele aşağı inmişlerdi. Bu sırada sabık padişah, odasında yere döşenmiş eski bir hasır üzerine konulmuş minderde kibleye doğru oturmakta, önünde Kur'an okuduğu rahle ile karşısında ayakta iki cariye durmaktaydı. Asiler Mustafa'nın karşısına geçip "*Buyurun, Padişahum, Asakir-i İslam, taşrada, sen Şah-ı adile muntazırlardur*" dediklerinde ilk cümlesi, "*Meded su, öldük, iki gündür bana su virmezler. Açlık ve susuzluk ile öldürmek isterler. Kılıç ile ödürmeğe kadir degüller. Emr-i Hakk yokdur*" olmuştu.

I. Mustafa'nın bu ikinci saltanatı da uzun sürmedi. İlk saltanatında akli dengesizlikleri yüzünden hal edilmişti. Şimdi yeniden akli dengesizlikler tahammül edilemez sınıra ulaştığı için, çocuk dahi olsa akli başında birisinin imameti, bir delinin sultanlığından daha evla görüldüğü için Şehzade Murad, amcası Mustafa yerine 10 Eylül 1623'de 11 yaşında iken padişah yapıldı. Ancak Şehzade Murad süreci tam olarak kavrayamamış olsa bile, annesi Kösem Sultan durumu son derece profesyonel bir şekilde idare ediyordu. Kösem Sultan, IV. Murad'ın padişahlığı ile Valide Sultanlığa yükselmiş oldu. Artık o, bu süreçte devletin adeta yeni sahibesi idi. IV. Murad'ın devlet idaresini tek başına ele almaya karar verdiği 1632'ye kadar Devlet-i Aliyye'yi "arslanının" sözde istekleri doğrultusunda yönlendirdi. Sultan IV. Murad, At Meydanı'nda kar-kış demeden cirit oynadığı ve İstanbul yakınlarında sürek avlarına çıktığında Kösem Sultan beynelmilel kararlar alıyor, iç politikayı şekillendiriyordu.

1632, IV. Murad'ın gerçek saltanatının başladığı yıl oldu. Artık 20 yaşında idi ve hükümdarlığını dosta düşmana göstermek istiyordu. Bunun için ilk olarak annesinin sözünü dinlememeye, başına buyruk hareket etmeye ve kararlar almaya başladı. Ancak IV. Murad'ın devlet idaresini eline alması, son derece sarsıcı oldu ve hatta hal edilme tehlikesi geçirdi. Buna rağmen o, bu süreci sabırla ve dedesi Yavuz Sultan Selim gibi "demir yumruğu" ile atlatmayı başardı. Fırsatını yakaladığı zaman kin beslediği kimseleri, zorbaları ve fesad çıkarma potansiyeli olanları öldürmekte hiçbir zaman tereddüt etmedi. Dönemin Venedik raporları ve Osmanlı kaynakları Sultan IV. Murad'ın karakterine bağlı olarak ortaya çıkan hikayeleri detayları ile kaleme almışlardır. Hatta bu korku ve endişe Sultan Murad öldükten sonra dahi devam etti. Jorga'nın Venedik raporundan naklettiğine göre "*Atalarından hiç biri onun kadar korku salmadı; bu korkuyu kılıcının sertliği ile yaydı. Adı bile herkesi titretmeye yetiyordu. Hiç kimse parmağını kaldırmaya, gözlerini kaldırıp bakmaya veya sultana karşı bir söz söylemeye cesaret edemiyordu. Bugün bile aralarında olmamasına rağmen herkes Sultan Murad'ın saldırdığı korkunun etkisinde yaşıyor*" idi. Padişahın İstanbul'da saldırdığı bu korku, Venedik raporlarına son derece çarpıcı bir şekilde yansiyordu. Bir diğer raporda elçi, padişah için "*Sultan sanki Tanrının işlerine karışmak istiyormuş gibi davranışlar sergiliyordu*" demekten kendini alamamaktadır. IV. Murad, "devlet düşmanları"nın ne kadar korkulu rüyası ise, her an yanında bulunan ve onun teveccühünü kazanmış dostlarına karşı bir o kadar müşfikti.

IV. Murad

IV. Murad 18 Mayıs 1632’de Veziriazam Receb Paşa’yı yanına çağırdı ve geçmişi hatırlatan cümleler sarf ederek onu öldürttü. Sonrasında kapı önünde bekleyen taraftarlarının önüne attı ve adeta kendi sonlarının da böyle olacağı mesajını verdi. Şubat 1632’de zorbaları tahrik eden Receb Paşa, 10 Şubatta Veziriazam Hafız Paşa’nın vahşice katledilmesinde etkili olduğu gibi, padişahın musahibi Musa Çelebi’nin de öldürülmesinden sorumlu idi. IV. Murad Hafız Paşa’nın gözleri önünde zorbalar tarafından kılıç ve hançerlerle parçalanmasına şahit olmuş, “makremesini yüzüne tutarak” ağlamıştı. Padişah bunu hiçbir zaman unutmadı ve daha o gün intikam yemini etti. Musahibi Musa Çelebi’yi koruma sözü veren Receb Paşa, aslında onu da öldürtmek istiyor, bir oldu bittiye getirmeyi tasarlıyordu. Nitekim öyle de oldu. Hafız Paşa’nın katledilmesinden sonra çok sevdiği Musa Çelebi’nin de hunharca öldürülmesi, IV. Murad’ın dönemindeki uygulamaları için nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair belirleyici hadiseler oldu.

IV. Murad’ın devlet idaresini eline almasında ve “demir yumruğunu” zorbaların başına indirmesinde Haziran 1632’deki Sinan Paşa/Yalı Köşkü toplantısı son derece önemlidir. Bu toplantıya vezirler, Yeniçeri Ağası, ocak ağaları, zabitler ve ulema katıldığı gibi, At Meydanı’nda adeta devriye gezen zorba ileri gelenleri de bu toplantıya davet edildi ve devletin içinde bulunduğu durum enine boyuna konuşuldu. Alınan kararda zorbalar dâhil herkes hemfikir. Padişahın kulları onun emrinden çıkmayacak ve tam bir sadakatle bağlı kalarak aldığı kararlara saygılı olacaklardır. Buna göre her kim padişahın emirlerine uymazsa asi sayılacak ve katledilmesi vacip olacaktır. Yeniçeri ileri gelenleri de padişahı bu toplantıda hayır dua ile anıp “*Sen bizim padişahımızsın ve zillullahsın ve bizim sana bir vecihle muhalefetimiz yoktur. Dostuna dost düşmanlarına düşmanız*” dediler. Sonunda, toplantıya katılan bu ileri gelenler hazırlanan “Hükm-i Hümayun”u imzaladılar. Böylece IV. Murad’ın “temizlik harekâtına” başlayacağı dönem de başlamış oluyordu.

IV. Murad, temizlik harekâtına ilk önce İstanbul'dan başladı ve bunu Revan ile Bağdat Seferleri boyunca bütün Anadolu'da devam ettirmeye özen gösterdi. Özellikle İstanbul'da öylesine bir korku oluşturdu ki, kahve ve tütün yasağından sonra değil kahvehanelerde toplanıp devlet işlerini konuşmak, sokakta dahi iki kişi yan yana gelip "Murad" ismi geçen cümle kuramaz oldular. Anlatıldığına göre İstanbullular bir araya geldiklerinde ilk önce sağ ve sollarına bakar, kendilerini tanımadıkları birisinin dinlemediğinden emin olmak isterlermiş. Zira bundan sonra gerek reayayı gerekse zorbaları cellad ve sopa ile adam etme dönemi başlamıştı. Veziriazam Tabanıyassı Mehmed Paşa kol gezmelerine çıktığı zaman dışarıda gördüğü eğri sarıklı sipahi kılıklıların hakkında geliyor ve kim olursa olsun böylesi kol gezmelerine denk gelmemek için kaçacak yer arıyorlardı. Bu gibi durumlarda patavatsızlıkları sonucu katledilenler de oluyordu.

Venedik raporunda nakledildiğine göre IV. Murad'ın Edirne'de olduğu 27 Temmuz 1634'de Hindistan'dan gelen Hintli dervişler padişahı görmek ve yardım talep etmek isteyeceklerdir. Ancak bu istek, umulmadık bir katliam ile sonuçlanacaktır. Zira dilenciler ve serseriler tarafından derdest edilmek istemeyen Hintli dervişler, padişahın geçeceğini tahmin ettikleri yol üzerinde bir yere saklanırlar. Padişah at üzerinde oradan geçtiği sırada 30 kadar Hintli derviş birden padişahın önüne atlarlar. IV. Murad'ın atı bu korkunç manzara ve kalabalıktan ürkeren padişahı üzerinden düşürünce, Hintli dervişlerin saygılarını dile getirmek ve özür dilemek için fırsat dahi bulamadan hemen oracıkta kafaları kesilir ve yol üzerine dizilirler.

IV. Murad

Aslında IV. Murad 1633'deki İznik ziyaretinde de benzer bir toplu katliam emri vermişti. Sultan, ileride yapmayı planladığı harp hazırlıklarını düşünmek ve eski başkent Bursa'yı görmek üzere İznik'e uğramıştı. Ancak İznik Kadısı'nın hakkında gelen bazı şikâyetler ve

dahası padişahın geçeceği yerlerin haberin geç ulaşmasını bahane göstererek temizlenmemiş olması, Kadı'nın kıyafetleri ile İznik kapısında asılması ile sonuçlanmıştır. Hasanbeyzade'ye göre aslında IV. Murad bütün İznik halkının katliamdan geçirilmesini emretmiş, ileride geçeceği şehirlere ibret olmasını istemişti. Ancak sonrasında padişah yatıştırılmış ve sadece İznik Kadısı'nın idamı ile yetinilmişti. Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi ise bu durumu Valide Sultan'a bildirmişti. Ancak bu "yakınma" Ahizade'nin rakipleri tarafından çok farklı bir "dedi-kodu" haline getirilmiştir. Buna göre Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi'nin ulemayı arkasına alarak ve Yeniçerileri tahrik ederek IV. Murad'ı hal edeceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu haberi alan IV. Murad hemen İstanbul'a dönmüş ve Ahizade'yi önce Kıbrıs'a sürgün etse de daha sonra boğularak idam edilmesini emretmiştir. Böylece Ahizade Hüseyin Efendi Osmanlı'da ilk idam edilen Şeyhülislam olarak tarihe geçmiştir.

IV. Murad'ın, gerek dönemindeki uygulamaları ve gerekse fiziki kuvveti, sonraları onun roman, tiyatro, dizi ve sinemaya uyarlanmasına neden oldu. Esasen senaryoya gerek olmaksızın kendi döneminde anlatılan hikâyelerin aktarılması her türlü senaryo ve görsel ihtiyacı karşılamaktadır. Özellikle yanında bulunan Evliya Çelebi ve görgü şahidi olmasa da, dinlediklerini ve elindeki notları son derece canlı bir şekilde telif eden Naima'nın anlattıkları, son derece sıra dışı bir padişah profili çıkartmaktadır. Afyon kullanan Hekimbaşı Emir Çelebi'nin Revan Seferi sırasında Nizib menziline kendini ele vermesi bu açıdan son derece meşhurdur.

Naima'nın naklettiğine göre IV. Murad Hekimbaşı Emir Çelebi'nin afyon yediğini anlamış, yeri geldiğinde "*Efendi sen afyon yer misin*" diye sormuş. Padişahlara yalan söylenmeyeceğini ve bunun cezasının mutlak ölüm olduğunu bilse de Hekimbaşı Emir Çelebi "*hayır Sultanım*" demiş. Ancak Silahdar Kara Mustafa Ağa, Hekimbaşı'nın yanındaki hizmetkârlarından birisini akçe ile casusu yapmış ve Emir Çelebi'nin afyonu ne zaman ve nasıl kullandığını öğrenmiş. Buna göre afyonu hazırlayan da bu hizmetkârın kendisi olmakla beraber, Hekimbaşı abdest bahanesi ile gider, entarisinin cebine sakladığı afyonu yermiş. Silahdar Mustafa Ağa, bu durumu IV. Murad'a söylemiş ve o da Hekimbaşı'nın üzerinde afyonu bulmuştur. Bunun üzerine IV. Murad Hekimbaşı'nın hem afyon yasağına uymadığı ve hem de kendisini kandırdığı için üzerinde çıkan bütün afyonları kendisine yedirmiştir. Sonrasında karşısına oturmuş ve satranç oynamaya başlamışlardır. İlk oyun bitince Hekimbaşı izin isteyerek gitmek istese de IV. Murad bırakmamış ve üç oyun daha oynamışlardır. Hekimbaşı Emir Çelebi artık oturmakta bile güçlük çekince gitmesine izin verilmiştir. Hekimbaşı Emir Çelebi çadırına gittiğinde hazırlanan ilacı kendisine vermek istemişler, ancak o, "*bana ilaç gerekmez. Silahdar gibi hasmım var. Bu zamanda ölmek, hayatta kalmaktan iyidir*" demiş ve bir kâse karlı-buzlu şerbeti içmiş ve az sonra da ölmüştür. Ayrıca kendisini sahte rüyalar ile etkisi altına almak isteyen Abaza Şeyhi olarak bilinen Kayserili Emir Şeyh de katledilmiştir. Buna göre Abaza Şeyh, IV. Murad Revan Seferi çıkmadan önce yanına gelişi, Yeniçerileri katliam etmesi, eğer mümkün değilse kıyafetlerini değiştirmesi gerektiğini anlatmıştı. Bu, Abaza Şeyh'in IV. Murad'a son anlattığı sahte rüya oldu.

IV. Murad'ın Meclisini Resmeden Bir Minyatür

Diğer yandan Eskişehir dolaylarında ortaya çıkan ve Sakarya Şeyhi olarak meşhur olan Ahmed, etrafına 7-8 bin eşkıya topladığı gibi kendisini de Mehdi olarak tanıtmıştı. Bu durum IV. Murad'ın kulağına gidince hemen yakalanıp huzuruna getirilmesini istemişti. IV. Murad'ın huzuruna getirilen Sakarya Şeyhi'ne "*Bak a! Sen Hazret-i İsa'yım der imişsin gerçek midir?*" diye sormuştu. Ahmed de "*Haşa, ben Ümmet-i Muhammed'denim ve İsa AS' muntazırlardanım*" cevabını vermişti. Bunun üzerine padişah Sakarya Şeyhi'nin ibret olacak şekilde öldürülmesini istemiştir. Zira kendisini Mehdi olarak tanıttığı gibi silah işlemeyeceğini de iddia ediyordu. Sahte Mehdi, önce silahla vuruldu. Sonrasında parmakları parça parça kesildi. Bu sırada Cellad Kara Ali'nin acele ettiğini gören IV. Murad'ın ona seslenerek "*acele etme cellad ağa, evme*" dediği aktarılır. Yine Naima'nın aktardığına göre bu işlem sırasında bir "of" bile dememesi hayretle karşılanmış, ordu içinde teşhir edilen Sakarya Şehyi, burnu, kulakları, elleri ve ayakları kesilerek olduğu yere bırakılmıştı.

IV. Murad ile ilgili anlatılan en popüler hikâyeler Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin I. cildinde yer alır. Güzel sesi ile padişahın dikkatini çeken ve sonrasında iki ayrılmaz dost olan Evliya Çelebi, hazır cevaplılığı, latifeleri ve güzel sesi ile IV. Murad'ın meclisinde her daim yerini buluyordu. Zira Evliya Çelebi, IV. Murad'ın sorduğu sorulara öylesine cevaplar veriyordu ki, padişah "*Hay veled, ne aceb cevab hazır cevab imiş*" demekten kendini alamıyordu.

Evsaf-ı Murad Han başlığında anlattığı hikâyeler oldukça dikkat çekicidir. Buna göre IV. Murad bir gün Melek Ahmed Ağa ve Silahdar Musa Ağayı biri sağ öbürü sol eliyle kemerlerinden tutar ve havaya kaldırır. Sonra Musa Ağa'yı yere bırakır ve Melek Ahmed Ağa'yı sağ eli ile yedi-sekiz kere gürz gibi havada çevirir. IV. Murad'ın bu güç gösterisinden Evliya Çelebi'nin kendisi de nasibini alır. Bir gün hamamdan çıkan IV. Murad'a afiyetler diledikten sonra artık bugün kuvvetinin kalmamış olduğundan ve yağlanıp güreşmemesini

söyler. Bunun üzerine IV. Murad “*Ya kuvvetim kalmamış mıdır, gör imdi*” der ve Evliya’nın kemerinden tuttuğu gibi onu havaya kaldırır. Dakikalarca Evliya Çelebi’yi havada tutan IV. Murad, son bir defa onu gürz gibi etrafta çevirdikten sonra yere bırakır. Padişah sağlığı el verdikçe cirit oynar, güreş yapar ve sürekle avlarına giderdi. Ancak sağlığı çok nadir olarak düzenli idi. Özellikle Revan ve Bağdat Seferleri sırasında ayaklarından ağır surette ızdırap çekmişti.

Revan Seferi Güzergahı

Sonuç

IV. Murad, devlet düzenine son derece önem verir ve eskisi gibi işlerin yolunda gitmesini isterdi. En önemlisi de problemin kaynağını öğrenip, bunu kökünden halletme derdinde idi. Bunun için kendisinin hazırlattığı ve Koçi Bey Risaleleri olarak meşhur olan siyasetnameye önem verdiği ve buradaki çözümlerini yerine getirmeye çalıştığı görülür. Bunun için sık sık tarih okurdu. Hatta Machivelli’nin “Hükümdar” kitabını da Türkçe’ye tercüme ettirdiği ve severek okuduğu nakledilir. Dahası bu kitabı okurken “*İntikamların saçları ağarsa da hiçbir zaman yaşlanmaz*” dediği sık sık duyuluyordur. Topkapı Sarayı’na Revan ve Bağdat Seferleri anısına yaptırdığı köşkler, dönemin en önemli mimari yansıması olduğu gibi, bir bakıma sarayında nazarlığı mesabesinde dir.